

Oral History Kosovo

INTERVJU SA ALJBERTINOM AJETI-BINAKU

Priština | Datum: 6. april, 2018.

Trajanje: 54 minuta

Prisutni:

1. Aljbertina Ajeti-Binaku (Sagovornica)
2. Jeta Redža (Vodila intervju)
3. Donjeta Beriša (Kamera)

Simboli u transkripciji, neverbalna komunikacija:

() – emocionalna komunikacija

{ } – sagovornik objašnjava nešto gestovima.

Druga pravila transkripcije:

[ ] - dodatak tekstu kako bi se pomoglo razumevanje

Fusnote su dodaci koji pružaju informacije o mestima, imenima ili izrazima.

Prvi Deo

Jeta Redža: Možete li molim vas da nam se predstavite, ukratko opišete sebe?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Okej, ja sam Aljbertina Ajeti-Binaku. Imam 47 godina, majka sam troje dece. Ja sam direktorka *Sekretariati i Përbashkët Teknik* [Generalnog tehničkog sekretarijata] u okviru međugraničnog partnerstva Kosova i Makedonije. To bi bilo nešto malo o meni.

Jeta Redža: Sada, molim vas, recite mi, čega se sećate sa protesta koji su se održali marta '89, od '80 do '89?

Aljbertina Ajeti-Binaku: To je bilo vreme kada je tek počelo... govorimo o '80-im godinama. Iz dobrog detinjstva, da tako kažem, iz prostora koji smo imali kao deca u to vreme i u srednjoj školi. Situacija je počela da se pogoršava, s obzirom na situaciju u celoj bivšoj Jugoslaviji, naravno, to je pogodilo i Kosovo. I da budem iskrena, sećam se, mislim da je to bila četvrta godina srednje škole kada su se rudari tada izolovali u Mitrovici. Sećam se da smo bili u četvrtom razredu srednje škole i đaci su protestovali u znak solidarnosti sa rudarima. Nisu nam dozvolili da uđemo jer nismo studenti, a uradili smo sve što smo mogli da uđemo u Halu sportova 25. maj, sadašnji 1. oktobar tog vremena.

Ono čega se sećam, sećam se naravno da je situacija počela da se pogoršava. Više nismo bili slobodni da se krećemo kao nekada. U školi se moglo primetiti neraspoloženje nastavnika, ali isto je primećeno i kod kuće, s obzirom da je moja majka učiteljica. Ona je sada u penziji, i moj otac je bio profesor. Svi roditelji u to vreme bili su deo DLK.¹ I bez obzira na sve, ova situacija je uticala na naše živote i kod kuće i napolju.

---

¹ *Lidhja Demokratike e Kosovës* - Demokratska liga Kosova. Prva politička partija Kosova, osnovana 1989. godine, kada je ukinuta autonomija Kosova, od strane grupe novinara i intelektualaca. DLK je brzo postao partija-država, okupljajući sve Albance, i ostao jedina partija do 1999. godine.

To je počelo '81. Da budem iskrena, sećam se i '81. godine. Bila sam možda, ne sećam se ali znam da je naša kuća bila u Dragodanu i sećam se da su studenti koji su bežali iz centra grada, došli u Dragodan koji se sada zove Arberia. Sećam se tadašnjeg suzavca u Prištini i lica studenata, iako sam bila dete. Sećam se maski i kako su pobjegli, posebno centar Prištine.

Tada su naši roditelji pokušali da im pokažu pravi pravac za bekstvo, jer postoji mali deo odmah iza Dragodana koji je kao mala planina. I svi su pokušavali da im nađu sklonište... bilo u garažama, podrumima, da pobjegnu jer je policija htela da ih uhapsi. Mislim, iako sam bila mala, sećam se ovih stvari iz '81... pa se sećam i narednih godina, uvek... naše detinjstvo i mladost su uvek bili puni protesta, loših vesti...

Sećam se stadiona u Prištini, jer se stadion vidi iz kuće mojih roditelja i bio je pun tenkova i policije... u to vreme je bila Policija Jugoslavije. Sećam se jednog detalja, jer bi nas zaustavili na ulici. Posebno se sećam jednog detalja od mog oca, "Ličnu kartu..." Zaustavili su nas, bila sam sa ocem i tražili su lične karte. Moj otac je hteo da mu uzme ličnu kartu celom rukom i policija je rekla na srpskom, "Ne, ne. Dozvoljeno vam je da koristite samo dva prsta." Zato što su se plašili. Ima mnogo sličnih detalja kojih se sećam.

Ironija svega ovoga, ponovo se vraćam na '89. godinu, na proteste od 1. oktobra, bila je u tome što tada, govorim o sebi, nismo shvatali opasnosti kojimaj smo bili izloženi. Taj protest smo videli kao način da uđemo u krug zrelijih ljudi, odnosno studenata i profesora. Ali, kao mladi ljudi tog vremena, nismo shvatali koliko je to opasno. Bilo je to vreme kada su tražili ostavku Kaćuše Jašarija² i Rahmana Morine.³ Znam da smo izašli na ulice da se tome suprotstavimo, mislim, da im ne daju ostavke.

Jeta Redža: Kakva su bila mišljenja oko svega što se dešavalo? Da li je to bilo viđeno kao nešto prirodno ili nešto što bi moglo...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne...

Jeta Redža: ...Nešto što bi vodilo nečemu većem?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, da budem iskrena, zato sam i ranije pomenula... jer kada smo čuli naše roditelje da razgovaraju sa svojim prijateljima, možda zbog iskustva i godina, oni su drugačije rezonovali i drugačije procenili situaciju. Ali nismo znali. Za nas je to bilo nešto što bi trajalo dva-tri dana i vratili bismo se u stabilnu situaciju, vratili bismo se u prethodni život. Govorim o svojoj generaciji, drugarice, mi to nismo videli tako.

---

² Kaćuša Jašari [Kaqusha Jashari] (1945-) je bio vodeći kosovski političar od 1986. do 1988. godine, 1988. je bio predsednik Saveza komunista Kosova, razrešen od strane Miloševića zbog neprihvatanja nezakonito nametnutog amandmana na ustav kojim se ukida autonomija Kosova. Od 1991. do 2006. godine Jašari je bio predsednik Socijaldemokratske partije Kosova.

³ Rahman Morina [Rahman Morina] (1943-1990) je bio jugoslovenski policajac i komunistički političar. Kosovski Albanac, zapamćen je kao protivnik albanskog separatizma.

Uveče kada smo čuli razgovore naših roditelja, u to vreme smo slušali Radio Evropu. Mislim, oni su videli drugačiji odraz, ali mi ga nismo tako doživljavali. Mislim, pričali smo o tome, da, ali da budem iskrena, možda je to zato što smo bili mlađi, ali nismo tako razmišljali o tome. Pošto smo odrasli u duhu bratstva i jedinstva, bili smo slobodni da putujemo. Proputovali smo svu Jugoslaviju u to vreme, po Hrvatskoj, Beogradu, Vojvodini, Sloveniji... Mislim, bili smo slobodni i nismo vaspitavani u duhu mržnje. Za nas je to bilo...

Jeta Redža: Da li je bilo razočaravajuće?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Naravno... bilo je nezamislivo za nas da će uslediti tako nešto, način na koji su se stvari odvijale kasnije. Mislim, nismo, nismo znali kako da mrzimo jedni druge. Mislim, u to vreme smo zajedno išli na eskurzije, išli smo zajedno u školu. Mi smo učili srpski i oni su učili albanski, slagali smo se, družili se. Mislim, nije bilo mržnje među mladim ljudima i među decom u to vreme. Zato kažem da je bilo nezamislivo za nas što su se stvari razvile onako kako su se razvile.

Jeta Redža: Okej. Hajde sa se sada fokusiramo na protest sa hlebom, marš na Drenicu. Kako, sada, ako se sećate tog celog dana od početka do kraja, kako je tekao, od trenutka kad ste se probudili i znali da idete na marš?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Taj protest je usko povezan sa smrću mog oca. Moj otac je bio profesor i bio je jedan od glavnih lidera DLK u to vreme. I tada smo počeli da pravimo sertifikate, markice Republike Kosovo i moj otac je više puta bio u zatvoru i '97. je umro od srčanog udara u svojoj 51. godini.

Dakle, protest i moje prisustvo na tom protestu je bilo nešto što je definitivno bilo povezano sa smrću mog oca. U to vreme nismo imali, postojao je RTP [Radio televizija Prištine], ali informacije su bile ograničene. Nismo imali pristup informacijama, ali stvari su se dešavale na mestima kao što je Drenica u to vreme, posebno u Drenici. Tada su postojale dnevne novine *Koha Ditore* [Dnevnik], bile su jedine u to vreme i bile su glavni izvor informacija za Albance. Mi na Kosovu smo tada dobijali informacije iz tih novina. Te novine su bile najrevolucionarnije u to vreme, možda su imali problema iznutra, ali informacije su dolazile iz njih, mi smo dobijali informacije iz tih novina.

Mislim, saznali smo preko RTP-a i pisanih medija u to vreme da su porodice u Drenici u to vreme bile opkoljene, nisu imale hranu i pristup njoj, deca su ostala bez hrane. I kao majka, tada sam već imala dvoje dece, Trinu i Genta... ali tada nismo imali internet kao sada i...

Jeta Redža: Kako ste delili informacije?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Jedini način komunikacije bilo je jutro kada smo išli da vodimo decu u škole ili vrtiće, sastajali se, pričali, pili kafu. Mislim, u to vreme je bila mobilizacija celog stanovništva Kosova. I tokom razgovora, "Sutra je protest zbog toga..." I odlučeno je da se protestuje mirno, da uzmemo parče hleba u ruke i krenemo ka Drenici sa ciljem da hleb damo porodicama koje su opkoljene od strane srpskih snaga u to vreme.

A ovo je bila inicijativa tadašnjih kolega, drugarica i majki koje su zajedno vodile decu u vrtić i školu. Ali, informacija je stizala i preko tadašnje lokalne televizije RTP i *Koha Ditore*.

Jeta Redža: Da li se sećate konteksta u kojem su se te informacije širile, mislim, koja je bila razlika između onog što se zna javno i onoga što se zaista desilo tog dana?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, da... u to vreme, da budem iskrena, detalji, tendencija je bila da se ne pridaje politička konotacija. Ideja je bila da se tome da više humanitarna konotacija, jer su porodice bile pod opsadom danima i nedeljama zaredom. Nisu bili slobodni da se kreću, mislim, da izađu da kupe hranu i druge osnovne stvari. I to je bilo to. Mislim, mi kao majke, kao žene, saosećamo sa majkama Drenice tog vremena, koje nisu imale hranu da prehrane svoju decu.

A s druge strane, možda da apelujemo na tadašnje vlasti da dozvole humanitarnim radnicima da im šalju hranu, odeću i druge stvari koje su im potrebne, da im daju priliku da bar dobiju pomoć... da omoguće humanitarnim organizacijama da odu do sela i da pomoć stigne do onih kojima je potrebna. Mislim, to je bila samo humanitarna stvar, humanitarna pomoć i možda da dotaknemo svest tadašnjih vlasti da smo majke i jedini razlog je da pomognemo majkama Drenice. Jer ovo je bilo specifično za region Drenice.

Jeta Redža: Hajde da se sada vratimo na hleb [protest]. Gde ste uzeli komad hleba? Da li ste ga uzeli od kuće ili su vam ga dali kad ste se tamo okupili? Gde ste se ranije tokom dana našli, sa kim ste tamo otišli?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Jeta, da budem iskrena, ne sećam se mesta sastanka. Znam da smo sami uzimali komade hleba. Bilo je nekih koji su ga i tamo delili. Znam da smo išli od centra grada, ne sećam se tačno odakle. Ali, nastavili smo sve do... tada je bio Shov restoran gde su sada kancelarije UN, blizu Jyska, i tu su nas zaustavili. Broj prisutnih je bio veliki, bilo je toliko žena. Sećam se da je u prvom redu bilo, mislim na to... digli smo komade hleba visoko u znak protesta, mislim da tražimo da nam dozvole da nastavimo jer je deci, majkama, porodicama potrebna hrana.

I znam da smo bili, mislim, bio je red i da su nas policijske snage posmatrale sa obe strane. Kada smo stigli do te tačke, nisu nam dozvolili da nastavimo dalje. Tražili su pregovore, ali nisu bili spremni pa su nam naredili. Rekli su, "Morate da se vratite, inače vam ne možemo garantovati da vam se ne može desiti nešto opasno, ne možemo da vas zaštitimo..." Ali, nisu nam dozvolili da odemo. Mislim, otišli smo blizu dela gde se nalaze tržni centri, na putu za Kosovo Polje. Tamo su nas zaustavili i naterali da se vratimo.

Jeta Redža: Da li je bio neko ko je nastavio dalje?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne.

Jeta Redža: Da li je neko nastavio dalje?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, Jeta, ne. Jer je tamo bio veliki broj policijskih snaga. Nemamo... i onda da budem iskrena, te žene koje su bile deo organizacionog tima, znam da su razgovarale i odlučile su da se vrate u Prištinu. Ali znam da je bio tmuran, hladan i kišovit dan i znam da je bilo puno žena, ali i puno policije.

Jeta Redža: Da li je bilo, kakva je bila demografija žena, da li je bilo mladih žena, starijih? Da li je bilo muškaraca? Da li je bilo dece?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, nije bilo muškaraca, bar koliko se ja sećam. I kada smo razgovarali i kada su nam objasnili inicijativu... Mislim, vraćam se ponovo, jer da su muškarci bili deo toga, to ne bi imalo efekat kakav smo želeli da ima u to vreme. Mislim, ideja je bila da mi koje smo majke, žene i koje se nismo bavile politikom protestujemo, da promovišemo ideju da je to humanitarna stvar. Bilo je mladih devojaka, ali je bilo i starijih žena. Mislim, demografija je bila raznolika. Ali nije bilo muškaraca, samo žene.

Jeta Redža: Da li je bilo žena koje su bile deo, pretpostavljam da je bilo, žena koje su bile deo DLK-ovog Ženskog foruma, da li su one inicirale, da li su one bile aktivniji glas u širenju informacija o maršu, ili kada se govorilo o maršu, kako je bilo...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Sećam se da su u prvom i drugom redu bile žene koje su bile deo DLK. A kada smo stigle do mesta na kojem je bila policija, znam da smo pokušale... Mislim, čekale smo pola sata, 45 minuta kako bi nas pustili da nastavimo dalje, sećam se da su pregovarale, ali nisu nas pustili.

Jeta Redža: Dakle, pregovori su tekli mirno, staloženo...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, staloženo, ja ne... da budem iskrena, sve vreme su nas posmatrali, ali su nam dozvolili da idemo do određene tačke i zaustavili nas. Nisu nam dozvolili da idemo dalje.

Jeta Redža: Kako...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Rekli su nam, "Vratite se, jer ne možemo da vam obećamo da se ništa neće dogoditi. Ovo je rat, neke stvari su se desile..." O tome nam nisu rekli, nismo znali šta se dogodilo, ali nam nisu dali da nastavimo. A oni su rekli, "Ako želite da nastavite, bićete odgovorni za sebe, jer ne možemo da vam obećamo..." Mislim, mogle smo da idemo samo do tamo gde smo prvobitno planirali da idemo.

Jeta Redža: A tu informaciju vam je dala srpska vojska?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, da. Nije bila vojska koliko se ja sećam, bila je policija. Toliko njih" Ne sećam se da sam videla vojna lica.

Jeta Redža: Da li je to više bilo kao upozorenje da sada možete nastaviti na sopstvenu odgovornost, ili je bilo više kao pretnja da ako nastavite, biće posledica?

Aljbertina Ajeti-Binaku: To je definitivno bila pretnja. Nije, nismo videli, mislim, nije bilo razumevanja sa njihove strane. To je svakako bila pretnja, to se videlo po njihovom pristupu, načinu na koji su se izražavali, kako su razgovarali, mislim, sa predstavnicima ili organizatorima protesta, nije bilo pozitivno. A čak i da su insistirali da nastavimo dalje... bila su to teška vremena, teška vremena...

Jeta Redža: I vi ste se tako vratile, tako organizovane?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, vratile smo se...

Jeta Redža: Istim putem?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, vratile smo se istim putem i onda smo se raštrkale. Pojavio se poziv da se razidemo, da ostanemo u grupama jer postoji šansa da budemo zatvorene i maltretirane i... tako, sugerisano nam je da idemo kući, a ne da... jer je prvo bila ideja da ostanemo malo u gradu u grupama i stvorimo... ali ne. Zamoljene smo da idemo kući, sa nadom da smo nekako postigle cilj, i to smo i uradile.

Jeta Redža: Nije bilo... niste imale nikakvu informaciju da li je neko ostao ili bio uhapšen?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, ne. Ne koliko ja znam. To je bilo predstavljeno u medijima na način da je naš cilj bio da to predstavimo... definitivno nismo mogle da pomognemo porodicama. Ali, možda je to opet bila mrlja na svesti ljudi... i na svesti vlasti i drugih tadašnjih vlasti i međunarodnih institucija koje su u to vreme promovisale zaštitu ljudskih prava. Pa... onda znam da posle tog protesta, zahvaljujući insistiranju nekih tadašnjih međunarodnih organizacija, sećam se da je postojao CRS, da im je bilo dozvoljeno da dele pomoć i hranu, posle njihovih pregovora. Nadam se da je ovaj protest uticao na svest ljudi koji su morali da pomognu onima tamo [u Drenici].

Drugi Deo

Jeta Redža: Kasnije niste videli neke korake, neku priliku, primer ili porodicu koju ste poznavali, zajednicu koja je dobijala pomoć koja im je navodno pružana?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Jeta, tada nismo imali...

Jeta Redža: Čak i nakon nekoliko godina?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, posle rata, da, zahvaljujući prirodi mog posla. Ali mislim, u to vreme, '98, pristup su imali samo ljudi koji su bili zaposleni u međunarodnim organizacijama tog vremena. Iako je, da budem iskrena, većina njih tada oklevala da govori o tim stvarima, odnosno da kaže da su im pomogli, da su im slali hranu, lekove i odeću. Ali, potpuno sam uverena da je protest postigao svoj cilj.

Jeta Redža: E sad, htela bih da vas pitam... govorili ste malo o kontekstu u kojem se odvijao marš, ali možda biste mogli da nam kažete, pomenuli ste da je bila velika posećenost žena i cilj, rezultat

protesta je postignut zahvaljujući tome. Ali sada, možete li mi reći koja je razlika između grupa, mitinga i nacionalnog protesta i onog dana kada su se okupljale samo žene? Znači, u kom kontekstu se razgovaralo, možda je bilo više, možda je bilo predloga da se više aluzija govori o nacionalnom protestu? Znači, da li su zahtevi bili veći i konkretniji?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Godinama, govorim o '89. do '99, to je bilo vreme protesta. Nemoguće je sada, mislim davno... posećenost na protestima, u poređenju sa protestom žena, bila je velika posećenost. Ali kada su protesti bili širom zemlje, ceo trg je bio pun. Sećam se da nam nisu dozvolili da organizujemo skupove na trgu, nije da sam ja organizovala bilo koji od njih, ali sam uvek bila deo njih.

Zatim bismo išli na stepenice Dragodana. Mislim, kad sada razmislim, shvatam da smo bili voljni, želeli smo bolji i mirniji život i više... i ta želja i volja nas je motivisala da protestujemo i izađemo na ulice. Nemoguće je, znate, opisati prisustvo na tim protestima... na protestu žena, cilj ovog protesta je bio drugačiji od nacionalnih. Jer, zahtevi su bili veći na nacionalnim protestima. Za žene, protest u kome sam ja bila, cilj je bio da protestuju samo kao žene, kao majke, zajedno sa svima koji su bili tu i na neki način podrže majke koje su ostale bez hrane u selima Drenice. Bila je zima, ne zaboravimo da je bila zima, hladna i veoma duga.

Jeta Redža: O kojoj godini govorite?

Aljbertina Ajeti-Binaku: '98. I reći ću ponovo, kada je protest bio na nacionalnom nivou, mislim da su zahtevi bili veći.

Jeta Redža: Da li je bio neki faktor koji je bio više motivirajući, da tako kažem, kao onaj nacionalni, ili neka ideja...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da... Ja ne...

Jeta Redža: Da li ste iskoristili taj faktor za protest, za marš za Drenicu? Mislim, pored toga što je razlog bio pomoć ženama u nevolji, da li ste iskoristile...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Nacionalni aspekt. Da, definitivno. Jer smo razvile osećaj za patriotizam, osećaj za solidarnost, da pomognemo jedni drugima, osećaj da smo svi ugroženi, ne samo da su oni bili ugroženi, svi smo bili ugroženi. Osećaj da je neko ko je živeo u ruralnim sredinama imao potrebu da mu neko iz urbane sredine pomogne. Kada sada to analiziram, to je bilo tako u potpunosti.

Jeta Redža: Neka razlika, htela bih da se vratim na '89 ili '81, ako uspete da se vratite...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, '81. sam ja bila...

Jeta Redža: Mlađa...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ali sećam je se, sećam je se jako dobro...

Jeta Redža: Kakva je bila '81, onda nastavljamo. Živeli ste u Dragodanu?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, u Dragodanu. Ja vam kažem da je bilo toliko protesta, toliko ljudi, ja sam bila mala. Ne znam, '81 sam možda bila... čega da se setim? Sećam se bašte iza kuće, jer sve kuće u Dragodanu imaju svoje bašte iza sebe. Sećam se da je bilo puno dima od suzavca i pucnjave i to sam videla sa balkona. I oni [demonstranti] su počeli da beže iz centra preko Dragodana. Priština nije bila velika, sećam se da su išli u bašte kuća, ali čak i tamo...

Jeta Redža: Bili su oterani...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da. I znam da su prošli kroz vrata, svaku kuću, mislim, vrata od garaža i onda su otišli u Dragodan, gde je neka planina. Onda je pao mrak, jer je bilo proleće, bila sam dete, ali se sećam toga. Sećam se da sutradan nismo išli u školu, nekoliko dana posle toga nismo išli u školu, a čak i kada smo počeli da radimo, plašili smo se jer nismo znali šta se dešava. Ali, kažem vam, fotografija prištinskog stadiona puna tenkova, bila je puna... *auuuu* {onomatopeja}. Stadion smo mogli da vidimo iz naše kuće u Dragodanu.

Sećam se poziva da se pravi buka u 20 časova sa tiganjima, činijama, kašikama, da se pravi buka u 20:15. Tako je bilo svake noći.

Jeta Redža: Koliko dugo je to trajalo?

Aljbertina Ajeti-Binaku: *Khu* {onomatopeja} Jeta, ne sećam se, znam da...

Jeta Redža: To je trajalo nekoliko dana, zar ne?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, ideja je bila da se protestuje nekoliko dana zaredom...

Jeta Redža: Da se poremeti ta tišina.

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, ta tišina. A onda je grad odjekivao. Grad je odjekivao od buke kašika, tiganja. Svi bismo gasili svetla jer bi dolazile policijske patrole. Došli su sa kamiončićima sa pumpama za vodu i vozili se pored Dragodana, tačno pored Dragodana koliko se sećam. Ali sva ta buka u gradu! Zato što bi svaka porodica gasila svetla i *bam, bam, bam* {onomatopeja}... a ceo grad je bio glasan od buke posuđa. Sve su to bili mirni protesti, dok nije preraslo u nešto drugo.

Jeta Redža: O tom danu, da li se sećate da li ste otvorili vrata da pozovete studente unutra ako bi prošli pored vašeg dvorišta?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, Jeta. Sećam se da su moji roditelji počeli da im daju krpe da pokriju svoja usta... onda bi pobegli. Ne, jer oni...

Jeta Redža: Nisu se usuđivali...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Nije da se nisu usuđivali. Mislim da je to i zato što su, govorim o svojim roditeljima, bili iznenađeni svime što se desilo. Sećam se da su moji roditelji bili nekako neodlučni,

uplašeni, ali... onda su im dali vodu da operu ruke i oči od suzavca. Kad sam bio dete, sećam se da sam ih gledala sa balkona, znate, slušala pucnjavu... Priština je bila prekrivena dimom, suzavcem.

Dakle, jedini način... Znam da su sve naše komšije pomagale studentima vodom i davale im krpe da prekriju oči, usta i nos, jer... nekoliko dana zaredom u Prištini se osećao suzavac. Zatim fakulteti, škole, tenkovi u gradu, policija...

Jeta Redža: Tokom kasnih '80-ih, desio se još jedan protest, u kojem su žene protestovale protiv ubijanja [albanskih] vojnika u jugoslovnescokj armiji.

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, da.

Jeta Redža: Da li se sećate toga, da li ste bili deo toga?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Čega se sećam iz tog vremena? Sve čega se sećam je ono što sam videla na televiziji. Bilo je vesti, naravno da su smanjene, ako mogu tako da kažem.. Čega se sećam iz tog vremena? Sećam se da su neki od muškaraca iz naše porodice bili u vojsci i da su se neki članovi moje porodice plašili. Znam da je većina njih, moja generacija i mlađi, već počeli da napuštaju Kosovo i postaju dijaspora, samo da ne bi morali da idu u vojsku.

Sećam se da su se najviše plašili za neke od sinova moje tetke i sinove od strica po majci koji su bili u vojsci. Znam da su se stalno plašili da im se nešto ne desi jer smo čuli da su neki ubijeni. Ali tada se ponovo vraćam na to da su mediji radili u duhu bratstva, jedinstva, komunizma i socijalizma. Sećam se kada se to desilo, ne sećam se, rekli su da je navodno neki Albanac ubio neke vojnike, rekli su da su ubice teroristi, mislim da to nema veze sa tim što su Albanci, zašto su oni ubijeni. Mislim, pokušali su da izgleda da su oni koji su ubijeni napali vojsku i da su zato ubijeni.

Bilo je vesti na televiziji i u novinama, ali su svi rekli da su razlozi zbog kojih su ubijeni ili streljani bili ti što su bili teroristi, albanski nacionalisti, da su ubili dvanaest Srba, tri Hrvata, četiri Bošnjaka. I onda su počeli, mislim, počeli su sukobi u Sloveniji, Hrvatskoj pa u Bosni. Mislim, u to vreme, u to doba, mi smo se uverili, posebno govorim o mlađim generacijama, da su ti ljudi koji su stradali tokom služenja vojnog roka u Vojsci Jugoslavije svi nacionalisti, da su hteli ovo i to. Ali, kasnije su na površinu izašle informacije da to nije tačno. Ali, međutim, osamdesetih je bio apsolutni mrak što se tiče informacija o takvim stvarima.

Onda se situacija malo promenila '90-ih, a ne '80-ih kada smo još imali nade, da kažemo, da će se situacija [promeniti], da ćemo nastaviti da živimo zajedno... možda smo bili naivni jer smo odrasli u tom duhu, tako smo se školovali i...

Jeta Redža: Da li je bila srušena, ta naivnost o kojoj govorite, da li se srušila kada su izbili [konflikti] početkom '90-ih?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Počelo je posle '90-ih. Bili smo na trećoj godini studija arhitekture kada je policija upala i izbacila nas iz zgrade. Ovo je već počelo ranije. Počelo je sa rudarima, pa sa tadašnjim

oduzimanjem autonomije. Onda su na fakultetu počeli da izbacuju ljude sa radnih mesta, tražeći od njih da daju otkaz... moji roditelji su takođe bili deo te grupe. Ekonomska situacija se pogoršala, zdravstveni sistem je uništen. Onda su počeli, mislim, '92, '93, segregacija je bila očigledna.

Bilo je vrlo očigledno, govorim o svojim roditeljima. Moji roditelji su se odlično slagali sa srpskim kolegama, mojom majkom i ocem, čak su bili i prijatelji... ali onda je došlo vreme kada su upadali u škole i fakultete, pa uopšte nisu komunicirali. Potpuno se promenilo. Nemoguće je, mislim, to je reakcija koju treba proučiti. Odjednom, dvadeset, trideset godina dobrog suživota, mi... Rekao sam ti da smo zajedno išli na ekskurzije. Moji roditelji su išli na odmor zajedno sa svojim kolegama. Mislim, to je uništeno odjednom, odjednom. Mislim da je uništeno zbog pohlepe jedne strane, jer su Srbi imali ogromne koristi od izbacivanja Albanaca sa njihovih radnih mesta u to vreme. Zaposlili su se, imali su visoke plate. Mislim, mislim da je to više bilo zbog ekonomske koristi, nego iz nacionalističkih razloga. Ali onda su se ova dva udružila i...

Jeta Redža: Kada govorite o odnosu koji su vaši roditelji imali sa srpskim kolegama, želela bih da se vratim na vaše detinjstvo, možda ste imali srpske komšije. Kakvi su bili vaši odnosi na početku protesta, od '81, od '89 do '98? Kada su se protesti dešavali, da li je bilo...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Reakcije sa njihove strane? Da, bilo je.

Jeta Redža: Da li je bilo reakcija sa njihove strane, ali isto tako, da li je postojala saradnja između vas i njih, da idete zajedno na protest?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, ne, ne, ne...

Jeta Redža: Kako je to bilo...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, ne...

Jeta Redža: ...taj aspekt?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Na moje iznenađenje, kažem vam da... ne, naprotiv, gledali su nas sa mržnjom, podrugljivo, podrugljivo, sa... i tokom protesta su izlazili i pretili nam i... Mislim, čudno je kako je iz dobrog odnosa prešlo u mržnju, ruganje. I na primer, bilo je slučajeva kada je, na primer, moj otac, njegova najbliža koleginica sa kojom je radio, mislim ona... svaki put kada su oni, DLK, imali sastanke da razgovaraju o svedočanstvima, diplomama, školama u privatnim kućama,⁴ uvek je obavestavala policiju u to vreme i onda su dolazili i...

Mislim, ona je prešla svaku granicu, znaš, bilo je... postojala je neka vrsta mržnje koju mi je još uvek teško da razumem. Iz života kada smo živeli i radili zajedno, stvorili smo patetičnu mržnju.

---

⁴ Do 1991. godine, nakon zakona Slobodana Miloševića kojim je srpski jezik postao službeni jezik Kosova, i otpuštanja svih Albanaca iz javnih službi, Albanci su takođe isključeni iz škola. Reakcija Albanaca je bila stvaranje paralelnog sistema obrazovanja čiji su domaćini uglavnom bili privatni domovi.

Jeta Redža: Da li se to desilo preko noći? Kako ste osetili mržnju koja se stvorila ili se ona samo nakupljala vremenom?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, ne. To se nije dogodilo preko noći. Ne, nije bilo preko noći. Mislim da je razvijeno po planu. Plan koji je prethodno osmišljen i svaki korak je preduzet sa ciljem stvaranja te podele. Ali ne, to se nije dogodilo preko noći. Mogu reći da je počelo kada je autonomija oduzeta. Sećam se da sam bila na drugoj godini studija. Radio je prestao da radi u 15.15 i izbacili su nas sa fakulteta. Mislim, tada je počelo. Škole, fakulteti, fabrike, ljudi. I tada je sve bilo pripremljeno. To se nije dogodilo u roku od jednog dana. Ne mogu da preciziram vreme, i zaista ne bih da sudim, ali, desilo se u ne tako dugom vremenskom periodu, ali po mom mišljenju, to je nešto što je planirano do detalja i sprovedeno.

Jeta Redža: Okej, dakle, društveni kontekst se promenio i to su bili rezultati protesta i čak i da su postojali veći zahtevi za ujedinjenje, oslobođenje, na kraju dana čak i tvoje prisustvo, mislim, čak je i tvoj svakodnevni život imao drugačiji efekat... ili je taj efekat bio dodat u tvoj život. Ali možda ovde možemo da govorimo i o tome kako...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ima efekta jer ja, kada razgovaram sa decom i kažem im kako smo bili zaključani kod kuće u 17 sati, da nismo mogli da izađemo kao oni sada, da nismo smeli da idemo na ekskurziju po Jugoslaviji, koja je trebalo da bude u četvrtoj godini. Na drugoj ili trećoj godini studija organizovali smo putovanje u Albaniju i Grčku, da vidimo staru arhitekturu, njene početke, ali nismo mogli da idemo, profesori nam nisu dozvolili. Mislim, bili smo okupirani na sve moguće načine.

Jedina zabava kojoj smo imali pristup bile su vesti ili radio uveče da saznamo šta se dešava. Mislim, definitivno je odsečen deo života naše generacije, najbolji deo naših života. Pošto smo išli na fakultet u privatne kuće, četvrte i pete godine smo išli u privatne kuće. Znam da su moja sestra i brat završili srednju školu u privatnim kućama. Nije nam bilo dozvoljeno da izađemo, Jeta, bio je policijski čas. Mislim, bilo je to veoma teško vreme, veoma teško. Kada uporedim svoju mladost sa vašom (smeje se), toliko je razlika (smeje se).

Jeta Redža: Možete li nam ukratko ispričati vaše iskustvo, znam da ste pohađali Arhitektonski fakultet i onda ste se prebacili u jednu kuću, u koju kuću?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, u Dragodanu.

Jeta Redža: U Dragodanu. I...

Aljbertina Ajeti-Binaku: I došli su, zatvorili nas, prebili naše profesore. Trenutno se ne sećam njegovog imena, ali on je bio moj profesor crtanja, ne mogu da mu se setim imena. Ušli su u kuću u Dragodanu, u kojoj se nalazi američka kancelarija, u ulici ispod nje. Na jednoj strani je bio Arhitektonski fakultet, a na drugoj Građevinski fakultet. Jedan preko jednog, pedeset, šezdeset učenika u jednoj prostoriji, nismo imali ni optimalne uslove. Najgore je bilo što nas je često posećivala policija koja bi u to vreme odvodila naše profesore.

Jeta Redža: Da li su se loše ophodili prema studentima, ispričajte mi nešto o putu od kuće do kuće-škole, kada ste išli u školu, zapravo, na fakultet? Kako...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Sećam se da smo imali, jer smo obično na Arhitektonskom fakultetu imali rokove za predaju projekata. Sećam se četvrte godine, ako se ne varam, bila je četvrta godina mojih studija kada smo morali da predamo jedan veoma važan projekat i radila sam danonoćno na tome... imali smo tada Zastavu i stavila sam projekat u gepek i otišla sam da ga predam. Zaustavili su me [policija] na raskrsnici u Dragodanu. Policajci su uvek ostajali tu, bili su toliko veliki da sam se uplašila kada sam ih videla i zaustavili su me. Pitali su me, na srpskom, naravno da smo učili srpski u školi, oni su govorili srpski, rekli su, "Gde ćeš?" Rekla sam, "Kod moje majke." "Otvori gepek." [govori na srpskom] Kada je video projekat, rekao je, "Aaaa, ti ideš na fakultet?" I pocepao je moj projekat, svaki njegov list.

Kad sam otišla, sećam se da sam otišla kod svog profesora plaćući i rekla mu, "Profesore, evo šta se desilo, rasturili su ga." Video je pocepani projekat. Mislim, nema više, znaš, kad vidiš, kad znaš da si nečim ugrožen, bolje se pazi... u to vreme je bilo teško vreme, morali smo da budemo oprezni na svakom koraku. Govoreći o tome sada, zvuči kao ružan san. Kada sada pričam o tome, to zaista zvuči kao ružan san jer je to bilo stvarno loše vreme. Bilo je teško. Možda ja to tada nisam ovako doživljavala, jer nisam znala da postoji nešto bolje (kašlje), mislim, ali kada uporedite ove dane sa tim vremenom, oni su drugačiji kao što je dan drugačiji od noći (smeje se).

Jeta Redža: Kako se o tome govori, da li pričate sa svojim prijateljima, ako ste još uvek u kontaktu sa njima ili sa vašim kolegama, ili sa drugim ljudima, kako se o tome priča, u, kako da kažem, privatnom i javnom diskursu, o protestima...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, ne, Jeta, ne. Jedva. Istina je da smo o tome više pričali odmah posle rata. Razgovarali smo, mi... ne, da budem iskrena, ne. Možda su ljudi vremenom preboleli, sećanja su izbledela, fotografije tog vremena izbledele. Ali, da budem iskrena, kada muž i ja pričamo o tome pred našom decom, ni oni nemaju strpljenja da me slušaju. Mislim, oni ne mogu da razumeju razliku i čak i ako počnem da im pričam o svim ovim stvarima, verujte mi da mi ne veruju u većini slučajeva. Mlade generacije ne veruju, a mi stariji... jedva da pričamo o tim stvarima. Možda zato što radimo, imamo svoje probleme preživljavanja. Dakle, ne, jedva razgovaramo. I još je bolje, verujem da je bolje, mislim da je bolje ovako.

Jeta Redža: Da li postoje neke prepreke koje vas sprečavaju da govorite o tome, ili je to neka vrsta teme za koju uvek postoji izgovor da se ne govori o njoj...

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, definitivno, mislim, definitivno moramo da razgovaramo o tom vremenu. Ali možda su ljudi pomalo razočarani jer možda posle svih tih godina kroz koje smo morali da prođemo, svi mi, uključujući i tvoje roditelje i moje. Možda aspekt slobodnog kretanja, neke predispozicije, neke prednosti koje sada imate, međutim, smatram da je trebalo više da se uradi, i zato su ljudi iznervirani, u smislu da li je sve vredelo.

Jeta Redža: Možda je tako... čak i marš žena, pošto je organizovan i vođen od strane žena. Kada diskutujete o svim protestima tih godina, da li govorite o ovome koji su organizovale žene, čiji cilj je bio odlazak u Drenicu?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Ne, ne. Definitivno ne...

Jeta Redža: Dakle, mislite da je to zaboravljeno...

Aljbertina Ajeti-Binaku: To je definitivno zaboravljeno. Kada ste me kontaktirali da pričamo o tome, možda je zbog ljudskog mozga, mislim...

Jeta Redža: Možda je to selektivno pamćenje?

Aljbertina Ajeti-Binaku: Da, kao da *delete* [engleski: brišemo] stvari koje neko ne želi da zadrži. Istina je da često pokušavam da se setim nekih stvari, posebno nakon izbijanja sukoba, pokušavam da uđem u svoja sećanja, ali većina se izbriše. Dakle, mislim da to ima malo veze sa unutrašnjim emocionalnim stanjem, ali i sa mozgom, u ovom slučaju, mojim mozgom. Ali definitivno, malo se govori o tome šta se dogodilo, zašto su organizovani, šta je bio cilj. Verujem da su mnogi ljudi koji su u to vreme bili deo organizacionih timova, bili moćni, bili su...

Kad pomislim na te žene koje su bile organizatorke, jer sam ja bila samo učesnik. Ali morali ste biti veoma hrabri da organizujete takve proteste u to vreme. Govorim o Veri Puli, Sevdije Ahmeti. Bilo je žena u to vreme, mislim, kad bolje razmisliš, morao si biti hrabar da ih i pogledaš, jer si mogao da završiš mrtav, maltretiran, zatvoren, a niko ti tada nije mogao pomoći. Dakle, zaboravljanje na njih je greh, to je takva šteta. Mislim, zaboravljanje i na ličnosti i na događaje tog vremena je greh. Govorim o toliko ljudi koji su imali energiju da organizuju proteste i marševe i sve ostalo. Ne želim da preterujem, ali preuzeti inicijativu da vodite sve u to vreme... bilo je to veoma teško vreme. Dakle, definitivno su zaboravljeni.

Jeta Redža: Hvala vam puno!